

DOĞU VE BATI EDEBİYATLARINDA AŞK VE KADIN

LOVE AND WOMAN IN EAST AND WEST LITERATURES

Dr. Adem Yaşar KISA

Şehit Orhan Gülmez Çok Programlı Anadolu Lisesi, Amasya / TÜRKİYE,
ORCID: 0000-0003-1898-0652

ÖZET

Bu makalede Doğu edebiyatını temsilen Genceli Nizami'nin "Leyla ile Mecnun" adlı mesnevisiyle Batı edebiyatını temsilen Johann Wolfgang von Goethe'nin "Genç Werther'in Acıları" (Die Leiden des jungen Werthers) adlı romanı mutsuz sonla biten aşk izleği açısından karşılaştırılmıştır. Acı, özlem, çile gibi duyguların yoğun olarak yaşandığı, farklı yüzyıllarda, kültürlerde ve coğrafyalarda kaleme alınmış bu eserlerde aşk ve kadın imgesi metne dayalı bir yöntemle incelenmiş; yapılan tarihsel, kültürel, sosyal ve toplumsal araştırmalar neticesinde iki eser arasındaki benzerliklerin ve farklılıkların ortaya konulması amaçlanmıştır. Metin odaklı ve karşılaştırmalı bir yöntemin kullanıldığı bu çalışmada doğu ve batı kültüründe aşka ve kadına bakış açısı, toplumsal değerler belirlenmeye çalışılmıştır. Doğu ve Batı kültürünü temsil eden iki eserin incelenmesi farklı kültürleri yakından tanıma, kadın ve aşk imgelerini ortaya çıkarma, tarih boyunca zulümlere maruz kalmış, varoluş mücadelesi vermiş, dağdağal kadın coğrafyasının izlerini sürme imkânı vermiştir. Elde edilen bulgulardan aşkı konu alan, farklı dönemlere ve kültürlere ait iki eserin çok fazla benzer özellikler taşıdığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Doğu ve Batı Medeniyetleri, Aşk ve Kadın, Leyla ile Mecnun, Toplumsal Değerler, Sadakat

ABSTRACT

In this article, the novel of Genceli Nizami called "Leyla and Mecnun" representing East Literature, and the novel of Johann Wolfgang von Goethe called "Sorrrows of Young Werther" (Die Leiden des jungen Werthers) representing West Literature were compared in terms of the theme of love ending up unhappily. The feelings of pain, longing, ordeal were experienced intensely, and in different centuries, cultures and geographies, love and woman images were examined by a text-based method. As a result of historical, cultural, social and social researches, it was aimed to reveal similarities and differences between the two works. In this study, which uses a text oriented and comparative method, it is tried to determine the perspective and social values in love in both cultures. The research of these two works has given the chance of representing the eastern and western cultures, revealing the images of women and love, the struggle for existence and the traces of the mountainous geography. It was determined that two works have very similar characteristics.

Keywords: East and West Civilizations, Love and Woman, Leyla and Mecnun, Social Values, Loyalty

1. GİRİŞ

İnsanı temel alan disiplinlerden biri hiç şüphesiz edebiyattır. Edebiyat insanı konu alırken felsefe, sosyoloji, psikoloji, tarih gibi disiplinlerle de doğrudan bir bağ kurar. Bu bağ ise çok yönlü çalışmaları, araştırmaları zorunlu kılar. Bu zorunluluğun hissedildiği çalışmamızda Doğu kültüründen izler taşıyan, Nizami'nin "Leyla ile Mecnun" adlı mesnevisiyle, Batı edebiyatından izler taşıyan "Genç Werther'in Acıları" adlı romanı felsefi, sosyolojik, psikolojik, tarihsel olarak incelenmiştir. Yapılan çalışmanın

¹ Bu makale Doç. Dr. Melik BÜLBÜL danışmanlığında hazırlanan Erzurum Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans tezinin özetidir.

amacı iki farklı kültürde, zamanda ve coğrafyada kaleme alınmış iki farklı eseri aşk ve kadın imgesi bağlamında karşılaştırmak, iki eser arasındaki benzerlikleri ve farklılıkları ortaya koymaktır. Bu amaca ulaşmak içinse metne dayalı ve karşılaştırmalı bir yöntem tercih edilmiştir. Bu yöntemin seçilmesinde etkili olan faktör karşılaştırmalı edebiyat biliminin zenginlikleridir. Bu bilimin gereği olarak kültürler arasındaki farklılıklar zenginlik olarak ortaya çıkmış, bir kültürün diğerine üstünlüğünü ispatlamak asla hedefler arasında yer almamıştır.

Yüzyıllardır birçok platformda tartışma konusu olan kadın, bu sefer karşımıza aşkla özdeşleşmiş bir biçimde çıkmıştır. Gerçekten kadının aşkla özdeşleşip özdeşleşmediği sorusu bizi farklı kültürleri, inançları, toplumları, yaşamları incelemeye itmiştir. Yapılan araştırmalar neticesinde kadının farklı coğrafyalarda hayat sürdürmesine rağmen, ortak kötü bir kadere sahip olduğu gerçeği ortaya çıkmıştır. Bu ortak kötü kader kadının kendini gerçekleştirme ve varoluş mücadelesiyle her geçen gün iyileşme göstermiş, değeri ve önemi fark edilen kadın, uğrunda ölümün göze alındığı, aşkla özdeşleşen kutsal bir varlık hâlini almıştır. İncelediğimiz her iki eserde de geçerli olan bu durum göze çarpan en dikkat çekici benzerlik olarak karşımıza çıkmıştır. Toplumsal ve kültürel yaşamın yansıması olan bu eserler sayesinde kadına ve aşka yönelik pozitif bir algı oluşturulduğu su götürmez bir gerçektir. Bu pozitif algının oluşturulması da kendini gerçekleştirmeye çalışan kadın için son derece önem arz etmektedir.

2. KARŞILAŞTIRMALI EDEBİYAT

Karşılaştırmalı edebiyat iki ya da daha fazla milletin edebi eserlerini ve edebiyatlarını dilbilimsel, sosyokültürel, toplumsal vb. açılardan ele alan, eleştirel bir yaklaşımla disiplinler arası çalışmayı gerektiren bir bilim dalıdır. Aytaç'a (2003) göre karşılaştırmalı edebiyat: "Görevi, işlevi, farklı dillerde yazılmış iki eseri konu, düşünce ya da biçim bakımından incelemek, ortak, benzer ve farklı yanlarını tespit etmek, nedenleri üzerine yorumlar getirmektir." (7). Karşılaştırmalı edebiyatın diğer nimetleri arasında ise farklı kültürlerin yapısını, değerlerini, yaşam biçimlerini anlayabilme ve karşılaştırmalı edebiyatın olanağı bulunmaktadır. Uzakları yakın hâle getiren bu bilimsel yöntem uluslararası arenada ortak bir eğitim zenginliği yaratmayı, kültürler arasında sıkı bir etkileşimi, kültürel farklılıklara saygı duymayı, yabancı kültürler hakkında bilgi sahibi olmayı mümkün kılmaktadır. Edebiyat dünyasına ve evrensel barışa hizmet eden bu bilimin amaçları arasında Öztürk'ün (1998) de ifade ettiği gibi hiçbir zaman bir ulusun üstünlüğünü kanıtlamak yoktur (7-8).

Farklı kültürleri tanıma fırsatı sunan, dünya edebiyatına zenginlik katan bu bilim XVIII. yüzyıl sonu ile XIX. yüzyıl başlarında ortaya çıkmıştır. Karşılaştırmalı edebiyat biliminin temelinde Johann Wolfgang von Goethe'nin "Weltliteratur" dediği Dünya edebiyatı düşüncesi vardır. Bu düşüncenin amacında farklı milletlerin birinci kalite klasik eserlerini, insanlığın ortak kullanımına sunmak vardır. Bu yüzden çalışmamızda Alman ve Dünya edebiyatında çok büyük etkiler uyandırmış olan Goethe'nin ünlü romanı "Genç Werther'in Acıları" ile İran ve Türk edebiyatına önemli katkılar sağlayan Nizami'nin "Leyla ile Mecnun" adlı klasik eserleri karşılaştırmalı bir şekilde ele alınmaktadır.

Bu karşılaştırmalı çalışma bizlere bir taraftan farklı zamanlarda ve kültürlerde işlenmiş aşk motifini inceleme fırsatı sunarken bir taraftan da iki farklı toplumun aşka ve kadına bakış açısını ortaya koymaktadır. İki eserde de aşk motifinin ağırlıkta olması pek çok ortak noktanın varlığını kaçınılmaz kılmaktadır. Çünkü aşkın doğasında özlem, acı, gözyaşı, çile gibi ortak unsurlar söz konusudur.

3. ESERLERİN İNCELENMESİ VE BULGULAR

3.1. Leyla ile Mecnun

İslâm milletlerinin edebiyatlarında önemli yer tutan, Türk milletinin yüzyıllardır benimsemiş olduğu dillere destan olmuş bu aşk hikâyesi ilk defa Farsça olarak Türk kökenli Genceli Nizami (1150-1214) tarafından mesnevi tarzında kaleme alınmıştır. Araplarda, Necd çöllerinde doğup günümüze kadar gelen, halk arasında dilden dile dolaşan destansı hikâye rivayetlere dayanmaktadır. Rivayetlere dayanan bu hikâye dün olduğu gibi bugün de kültür hayatımızdaki canlılığını korumaktadır. Türk edebiyatına büyük etkileri ve katkıları olan Nizami dindar kişiliğiyle ön plana çıkmıştır. Dönemin padişahı, Nizami'den "Leyla ile Mecnun" aşkı konu alan bir eser kaleme almasını ister. Bunun üzerine kalemine sarılan Nizami dualarla başlayan eserinde Arabistan çöllerinde filizlenen bu destansı aşkı büyük bir ustalikle işler. Nizami'nin amacı aşkın üstünlüğünü ve gücünü, aşkın ilahî yönünü, aşk karşısında insanoğlunun çaresiz kalışını ortaya çıkarmaktır.

Okul döneminde aşkın pençesine düşmüş Leyla ile Mecnun'u pek de güzel günler beklememektedir. Asıl adı Kays olan, Leyla'ya olan aşkıdan deliye döndüğü için kendisine deli anlamına gelen "Mecnun" adı verilen bu genç, Leyla'nın ailesi tarafından dışlanır. Bu dışlanmanın ardından Mecnun kendisini çöllere, yalnızlığa ve karanlık gecelere mahkûm eder. Yalın ayak çöllerde vahşi hayvanlarla dolaşan Mecnun şiirler okur, ağıtlar yakar ve sürekli gözyaşı döker. Sevgilisinin hasretine dayanamadığı zamanlarda da özlemine gidermek için Leyla'nın mahallesine gider, kapısını öper ve en fazla da yüzünü görüp geri döner.

Oğlunun hâline üzülen baba ise Mecnun'u başka kızlarla evlendirmek istese de bunda başarılı olamaz. Çünkü Mecnun'un gözü Leyla'dan başkasını görmez. Hatta Mecnun'un babası oğlunu bu aşktan vazgeçirmek için kutsal topraklardaki Kâbe'ye götürüp dua etmesini ister. Fakat Mecnun beklenenin aksine bu amansız aşktan kurtulmak yerine aşkın artması, kalan ömrünün Leyla'ya verilmesi için dua eder. Mecnun'un duası babasını bir kez daha hayal kırıklığına uğratar.

Bu süreçte Mecnun'un aşkıdan rahatsız olan Leyla'nın ailesi ise Mecnun'a suikast düzenler, fakat bunda başarılı olamaz. Aşkı uğruna ölümü bile göze alan Mecnun, Leyla'sının özlemiyle diyar diyar dolaşır, gazeller okur. Leyla'nın durumu da Mecnun'un durumundan farklı değildir. Nizami (2008) Leyla'nın özlemine şöyle dile getirmektedir: "Bu kadar nazlı ve bu kadar güzel olduğu hâlde işte bu Leyla da aşka düşmüştü. Ve kan ağlıyordu. Fakat nihayet kız idi. Bükülüp kaldırılan perde gibi ıztıraptan kıvrım kıvrım kıvrıldığı hâlde perde arkasında oturmaya mecburdu. Bazen gizli, evin üst katına çıkar, sabahtan akşama kadar etrafına bakınır, Mecnun'u görmek isterdi. Ah onunla bir an baş başa kalabilse; sevgilisine derdini dökebilse!" (104).

Özlemle, hayalle, acıyla ve umutla dolu bu aşk hikâyesinde sevgililer sadece kavuşacakları günü hayal ederek hayatlarını sürdürürler. Fakat bir gün aşklarına gölge düşer ve Leyla, İbn-i Selam adında biriyle evlendirilir. Fakat Leyla hiçbir zaman gönlünü ve bedenini İbn-i Selam'a teslim etmez. Bu süreçte Mecnun ise iyice kendini kaybeder, perişan bir şekilde dolaşmaya devam eder. Sevgilisinin hasretiyle yanıp tutuşan Mecnun doğadaki yardıma muhtaç hayvanlara yardım eder, onları gözlerinden öperek Leyla'ya olan özlemine gidermeye çalışır. Doğadaki hayvanları kendine dost edinen Mecnun bir gün Leyla'ya haber götürmesi ümidiyle kargaya içini döker: "Sevgilim, sensiz kendime malik değilim. Eğer sen imdadıma yetişmezsen ben mahvolurum. Bana korkma, ben sana yardımcıyım dedin. Bu ümit ile öleceğimden korkuyorum. Bir gün gelirsin; fakat ben ölmüş, senin sevgini kendimle beraber mezara götürmüş olurum." (Nizami, 2008, 138).

Ölümüne ve karşılıksız bir sevgidir bu. İçerisinde hesapların, beklentilerin olmadığı, acıların kol gezdiği... Fakat bu uğurda çok çileler çekilir, kayıplar verilir. Mecnun sözünü dinlemediği babasını ve sonrasında annesini kaybeder. Mecnun'un acılarına bir de vicdan azabı eklenir ve iyice perişan olan Mecnun aç, susuz, yalın ayak, hayvanlarla dolaşmaya devam eder. Leyla ise Mecnun'a hep sadık kalır, Mecnun'un aşkıyla, özlemiyle ve hayaliyle geçirir ömrünü. Hikâyenin sonuna gelindiğinde ise İbn-i Selam yakalandığı hastalık neticesinde hayatını kaybeder. Aradan çok zaman geçmeden de Mecnun'una kavuşamayan Leyla yataklara düşer; acı ve keder içinde, sevgilisine sadık kalarak yaşamını yitirir. Leyla ağıtlar ve feryatlar eşliğinde toprağa verilir. Acı haberi alan Mecnun ise gözyaşına boğulur ve hemen sevdiğinin mezarına koşar. Öyle bir feryat eder ki, herkesin yüreği parçalanır. Leyla'sının acısına dayanamayan Mecnun duaya başlar: "Ey her şeyi yaratan Tanrı, bütün sevdiğlerimin başı için beni bu dertten kurtar, sevgilimin yanına ulaştır. Artık canımı al. Bu ıztıraptan beni kurtar." (Nizami, 2008, 232). Bu duanın ardından acıya dayanamayan Mecnun, Leyla'sının mezarına sarılarak ruhunu teslim eder. Yalın dünyada buluşamayan bu âşıklar en sonunda mezarda bir araya gelirler.

3.2. Genç Werther'in Acıları (Die Leiden des jungen Werthers)

28 Ağustos 1749 tarihinde Frankfurt'ta dünyaya gelen Johann Wolfgang von Goethe'nin 1774 yılında Şubat-Mart ayları içinde kısa bir sürede kaleme aldığı roman olan "Genç Werther'in Acıları" (Die Leiden des jungen Werthers) anlatım ve coşkunluk bakımından kendisine evrensel bir ün kazandırmıştır. 25 yaşında kaleme aldığı bu roman hem kendinin hem de kendisini takip eden okurlarının hayatını oldukça değiştirmiştir. Melankolik bir aşk hikâyesini konu alan bu eser piyasaya çıkar çıkmaz fırtına etkisi yaratmış, pek çok intihar vakası ortaya çıkmış, Almanya sokakları Werther gibi mavi ceket, sarı pantolon giyen duygusal gençlerle dolmuştur. Sadece Almanya'da değil Avrupa'nın çeşitli kentlerinde gençleri intihara sürükleyen "Genç Werther'in Acıları" birçok ülkede yasaklanmıştır.

Fırtına ve Coşku (Sturm und Drang) döneminin en önemli temsilcilerinden biri olan Goethe roman, şiir, drama, hikâye, otobiyografi, sanat ve edebiyat teorisi gibi alanlarda sayısız eser ortaya koymuştur. Goethe'ye büyük ün kazandıran "Genç Werther'in Acıları" adlı roman Alman edebiyatında ilk mektup roman olma özelliğine sahiptir. Anlatma ağırlıklı olan mektup roman türü kişinin iç dünyasını, ruhsal durumunu, duygu ve düşüncelerini, itiraflarını, pişmanlıklarını, mutluluklarını, hayallerini kolaylıkla gün yüzüne çıkarabilmektedir. Tepebaşı (1998) Werther'in tek taraflı mektupları sayesinde kalbinden geçenleri, duygularını, sırlarını okurlarla içtenlikle paylaştığını ifade etmektedir (76-81).

Goethe, Wetzlar Alman Yüksek Mahkemesi'nde asistan olarak görev yaptığı dönemde Charlotte Buff adındaki nişanlı bir bayana âşık olur. Yaşadığı bu aşktan etkilenerek kaleme aldığı romanında Goethe, Werther adındaki bir hukuk stajyerinin Lotte adındaki nişanlı bir kıza âşık oluşunu ve intiharını konu almaktadır. Monolog mektuplardan oluşan bu eserinde Goethe tekil yaşanmışlıkları, çatışmaları, bastırılmış duyguları, ruhundaki ıztırapları şiirsel tasvirlerle dolu zengin söylemiyle ve duygu yüklü samimi anlatımıyla ortaya çıkarmıştır. Goethe bireyi köşeye sıkıştıran, toplumla karşı karşıya getiren anlayışı Werther aracılığıyla ortaya koymaktadır.

Werther heyecanlarını tüm yoğunluğuyla yaşayan, içinden geldiği gibi davranan, kuralları ve otoriteyi reddeden, özgürlükçü bir karakterdir. Kahramanımız büyük kentin yarattığı ruhsal çöküntüden doğaya kaçarak Wahlheim'a yerleşen aydın bir gençtir. Orada Lotte adında güzel bir kıza âşık olur; fakat sevdiği kız Albert ile nişanlanır ve evliliğe adım atar. Werther ise bir aile dostu olarak yanlarında yer alır. Tüm toplumsal kurallara rağmen aşkla ve tutkuyla Lotte'yi arzulayan Werther bu imkânsız aşktan vazgeçmeye niyetli değildir. Fakat Werther'in bu aşka sadık kaldığı pek de söylenemez. Çünkü Werther fırsat buldukça çapkınlık yapmaktan geri kalmaz, tanıştığı kızlarla hoş vakit geçirmek ister. Werther'in Frederik adındaki bir kız için beslediği duygular bu gerçeği gün yüzüne çıkarmaktadır: "Ne yalan söyleyeyim, kıızı beğendim. Bu zinde ve güzel bedenli küçük esmerle köyde çok iyi zaman geçirilebilir." (Goethe, 2007, 33). Werther aşkında her ne kadar böyle gelgitler yaşasa da Lotte'den hiçbir şekilde vazgeçme niyetinde değildir. Fakat Lotte'nin evli olması önündeki en büyük engeldir. Bu engel ise Werther'in yaşam sevincini her geçen gün yok etmekte ve kendisini karamsarlığa doğru sürüklemektedir. Çok sevdiği doğa ve kitaplar da artık onu mutlu etmeye ve oyalamaya yetmemektedir. Werther'in bu sürekli mutsuz ve karamsar olma durumu onu yavaş yavaş isyanın ve intiharın eşiğine doğru sürüklemektedir. "Ey Yüce Tanrı'm! Sen bu oğlunu hep kapından kovacak mısın?" (Goethe, 2007, 109).

Hikâyede Werther yavaş yavaş acı sona doğru yol alırken Lotte de acılar çekmekte ve ruhsal bunalımlar yaşamaktadır. Werther ne zaman Lotte'ye kavuşmak istese ya da onu elde etmeye çalışsa başarısız olur. Çünkü Lotte'nin Albert ile evli olduğu gerçeği Lotte tarafından tekrar tekrar yüzüne vurulur. Bu acı gerçeği kabullenmek zorunda kalan Werther ölüme gitmeden önce Lotte'yi son kez görmek ister. Bu amaçla Lotte'nin yanına giden kahramanımız Lotte'ye sahip olmak ister. Bastırılmış duyguların gün yüzüne çıktığı bu dakikalarda Werther Lotte'ye sınıksız sarılır ve ateşli dudaklarından öpmeye başlar. Lotte'nin karşı koymasıyla kendine gelen Werther sevgilisine veda eder ve oradan ayrılır. Bir nebze de olsa Lotte'yi elde ettiğini düşünen kahramanımız artık uzun bir yolculuk için hazırdır. Evine dönen Werther, uşağından Albert'e gitmesini ve kısa bir süreliğine tabancasını almasını ister. Albert'in onayıyla Lotte'nin elleriyle teslim edilen silah Werther için çok değerlidir. Çünkü ona sevgilisinin eli değmiştir. Bunu Werther'in kendi ağzından da duymak mümkündür: "Senin ellerin değmiş bu tabancaya... Tozlarını sen silmişsin. Binlerce kez her yerini öpüyorum şimdi... Senin ellerin onlara değmiş. Gökten inen melek! Meleğim... İşimi kolaylaştırıyorsun... Sen Lotte, tabancayı elime tutuşturmuş sensin... Ölümüm senin elinden olsun istiyordum, istediğim olacak... Lotte, aradan binlerce yıl geçse, gene de bendeki etkilerin bitmez. Senin için yanıp kavrulan birinden de nefret edemezsin, bunu hissediyorum..." (Goethe, 2007, 152).

Ölmeyi roman boyunca sık sık düşünen Werther romanın sonuna doğru kararını vermiştir, onun için tek çare ölümdür. Bunu da Lotte'nin elinin değdiği silahla yapacaktır. Werther içsel konuşmasını tamamladıktan sonra silahı ateşler fakat silahın sesini kimse duymaz. Ertesi sabah odaya gelen uşağı efendisini yerde kanlar içinde bulur. Son nefeslerini öglen on ikiye doğru veren Werther için artık acıların sonuna gelmiştir. Kötü haberi alan Lotte ise Albert'in dizlerinin dibine yıkılıverir. Cenaze ise intihar ettiği için din adamları tarafından değil gündelikçiler tarafından taşınır. Albert ile Lotte cenazeye katılamaz, çünkü Lotte'nin hayatı tehlikesi hâlâ devam etmektedir.

3.3. Eserlerin Karşılaştırılması

Söz konusu bu iki eserde sevgiliye duyulan özlem, kavuşma beklentisi ve sonunda da ölümlerle, mutsuz sonla biten bir aşk hikâyesi işlenmektedir. İçerisinde oldukça fazla benzerlikler bulunduran bu iki aşk hikâyesi bizlere aşka yönelik iki farklı bakış açısını da ortaya koymaktadır. Mecnun'un Leyla'ya olan aşkına baktığımızda her geçen gün artan bir aşk söz konusudur. Bu aşk o kadar farklı boyutlara doğru gider ki, Mecnun aşkından deliye döner, kendini kaybeder, toplumdan kendini iyice soyutlar. Mecnun maddi dünyayı ve dünyevi aşkı temsil eden Leyla aşkından ilahî yani Tanrı aşkına ulaşır. Leyla artık Tanrı konumundadır. Bunun için de Tanrı'ya aşkını artırması için dua eder. Werther ve Lotte aşkında ise durumlar biraz farklıdır. Bu hikâyede ise aşk manevi boyuttan maddi boyuta doğru devinmiştir. Romanda sık sık Werther'in başka kızlara olan ilgisi ve arzuları, hikâyenin sonunda ise Lotte'yi elde etme arzusu bunun en açık kanıtıdır. Werther'in Lotte'ye cinsel anlamda sahip olmaya çalışması Freudiyen bir söylemle bastırılmış duyguların, arzuların dışı vurumu olarak değerlendirilebilir. Bu da Werther'in Mecnun kadar saf ve ruh güzelliğine dayanan bir aşka sahip olmadığı gerçeğini ortaya çıkarmaktadır.

Aşk çıkmazını konu alan bu iki eserde umutsuzluk ve sevgiliye duyulan özlem duyguları yoğun olarak yaşanmaktadır. Sevdiklerine bir türlü kavuşamayan Werther ve Mecnun âşık oldukları kadınların çoğu zaman bir bakışıyla, bir gülümsemesiyle ya da tek bir sözüyle mutluluktan havalara uçabilmektedir. Görüşmenin mümkün olmadığı durumlarda ise Werther ve Mecnun özlemlerini sevdiklerinden izler taşıyan eşyalarla veya çevresindeki canlılarla gidermektedir. Örneğin, Mecnun Leyla'sını çok özlediğinde gizlice sevgilisinin mahallesine gider, evinin kapısını öper ve geri döner. Dönüş yolunda ise tuzağa yakalanan ahuları ve geyikleri avcılarının elinden kurtarır, onları Leyla'yı hayal ederek öper ve sever. Werther ise Lotte'yi göremediği, onu çok özlediği dönemlerde uşağını gönderir, ondan kendisine Lotte ile ilgili haber getirmesini ister. Uşak geri döndüğünde de hasret gidermek amacıyla uşağının boynuna sarılır. Lotte'yi hissetmek, ona bir adım yakın olabilmek, onun kokusunu hissedebilmek Werther için çok büyük bir mutluluk kaynağıdır. Hem de bu intiharın eşiğinde olsa bile. Werther bu mutluluğa ulaşabilmek için Lotte'nin elinin değdiği tabancayı sevmesi ve öpmesi yaşadığı özlemin, acının da bir göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Mecnun'u ve Werther'i bu kadar çıkmaza sürükleyen etkenler hiç şüphesiz sevdiklerine kavuşamamaları, yaşadıkları toplumsal baskılar, toplumsal soyutlanma ve yalnızlıktır. Her ikisinin de önünde engeller vardır. Mecnun'un önünde Leyla'nın ailesi ve eşi İbn-i Selam, Werther'in önünde ise Lotte'nin eşi Albert vardır. Bu engeller sevgilileri ulaşılmaz kılmaktadır. Böyle durumlarda Mecnun ve Werther çıkış kapısı olarak doğayı, hayvanları, yalnızlığı ve şiiri seçer.

Eserlerde karşılaşılan benzer durumlardan birisi de ruhsal durumlar ile mevsimler arasındaki derin bağıdır. Leyla ile Mecnun'da ümit ve mutluluklar, hüznün ve karamsarlık ilkbahar ve sonbahar mevsimleriyle paralellik göstermektedir. Genç Werther'in Acıları'nda ise Werther'in canlı ruh hâli bahar aylarında Homeros okuduğu döneme, ölümü Ossian'ın hüznünlü etkisinin görüldüğü kış mevsimine rastlamaktadır.

Her iki eserin ortak noktalarına baktığımızda karşımıza evlilik kurumunun ve toplumsal normların yasak bir aşkı reddettiğini görmekteyiz. Bunu güzellikleriyle ün yapmış Leyla ile Lotte figürlerinin evliliklerine sadık kalma çabalarından anlamaktayız. Sevgililerin kavuşmasını engelleyen bu kırmızı çizgi Werther ve Lotte aşkında biraz daha incedir. Leyla ile Mecnun her zaman aradaki mesafeyi korumayı başarırken, Werther ve Lotte aşkında Werther'in Lotte'yi cinsel anlamda elde etme çabası tüm tabuları altüst etmiştir. Werther'in diğer zamanlarda güzel kızlardan hoşlanması da Lotte aşkındaki geçiciliği, kırılabilirliği ve samimiyetsizliği ortaya çıkarmaktadır. "Zavallı Leonar! Fakat yine de benim bunda suçum yoktu. Böyle olacağını nasıl bilebilirdim? Ben bir yandan onun ablasıyla... O nazlı, çekici ablasıyla hoşça vakit geçirirken, diğer taraftan onun bana sevdalanacağını düşünebilir miydim? Kuşkusuz hayır. Fakat acaba ben bu konuda çok masum sayılabilir miyim? Onun duygularını farkında olarak ben beslemedim mi?" (Goethe, 2007, 5). Evet, tabii ki bunları bilerek ve isteyerek Werther yaptı. Bu da Werther'in sevdasının ne kadar dünyalık olduğunu göstermiş oldu.

Aşka bakış açısının farklılaştığı bu iki eserde âşıklar dünyada sevdiklerine kavuşamamıştır. Werther, Albert ve Lotte evliliğinin kenarında kalmış, isyan boyutuna ulaşan intiharı seçerek ölümü tercih etmiştir. Wertherin bu intiharı topluma, toplumsal kurallarla ve değerlere, dogmalara bir başkaldırı olarak

karşımıza çıkmıştır. Mecnun da çektiği acılardan ötürü ölümü arzulamış, fakat bu arzuda isyan ve intihar hiçbir zaman yer bulamamıştır. Çünkü Mecnun'un aşkı hiçbir zaman kendisini manevi bir boşluğa itmemiştir. Onun ölümü Leyla'sının ölümüne duyduğu üzüntüden kaynaklanmıştır.

Görüldüğü gibi karşılaştırmalı edebiyat bilimi farklı zamanlarda ve kültürlerde yaşanmış aşk hikâyelerini, bu hikâyelerdeki benzerlikleri ve farklılıkları tüm çıplaklığıyla ortaya çıkarmaktadır. Bu iki aşk serüvenindeki benzerlikleri ve farklılıkları özetlemek gerekirse benzerlik olarak tutkulu ve tarihi bir aşktan, özlemden, doğa ve şiir sevgisinden, toplumsal soyutlanmadan, yalnızlıktan, acı ve gözyaşından, hayal kırıklığı ve karamsarlıktan, ölümle gelen mutsuz sondan bahsetmek mümkündür. Var olan farklılıklara baktığımızda ise karşımıza tarihsel temeller, aşka bakış açısı, cismani arzular, samimiyet ve aidiyet duyguları sorgulanabilmektedir.

3.4. Aşk ve Kadın

Aşkın gözü kördür. Aşkın pençesine düşen kendini unuttur, sadece sever hem de hesapsızca, hiçbir karşılık beklemeden. Aynı Leyla ile Mecnun'da, Ferhat ile Şirin'de, Aslı ile Kerem'de, Arzu ile Kamber'de, Vamık ile Azra'da, Yusuf ile Züleyha'da, Kanuni ile Hürrem'de, Werther ile Lotte'de, Romeo ve Juliet'te olduğu gibi. Tarih boyunca aşkla ilgili pek çok tanım yapılmasına rağmen tam anlamıyla kesin bir yargıya varıldığı söylenemez. Bu yönüyle aşk dünya döndüğü sürece tartışılacak, tanımları yapılacak evrensel bir olgu olarak karşımızda durmaktadır. Tarhan (2005) evrensel bir olgu olan aşkı şöyle tanımlamaktadır: "Aşk, sevginin tutkulu ve derin biçimidir. Aşkın en önemli özellikleri sadakat, bağlılık ve şefkattir. Âşık, sevdiği için kendi çıkarını terk eden kişidir." (279). Tarhan (2005)'in da ifade ettiği gibi aşkın hamurunda sadakat ve samimiyet vardır. Karadan (2004) ise aşk ve sevgi kavramlarını insanoğlu üzerindeki biyolojik etkileriyle açıklamaktadır: Âşık olduğumuzda gösterdiğimiz dengesiz davranışlarımızın sebebi, vücudumuzun salgıladığı feromon maddesidir. Aşk vücutta feromon maddesinin salgılanmasıyla başlar. Feromona 'aşk hormonu' da denilir. Sürekli sevgiliyi düşünmek, ondan bahsetmek, sıra dışı davranışlarda bulunmak feromonun yansımalarıdır. Aşkın yerini sevgiye bırakması yine hormonlarla ilgilidir. Zamanla serotoninin azalması, oksitoksinin artmasıyla aşk yerini bir süre sonra sevgi ve şefkate bırakır (77). Karadan'ın (2004) ifade ettiği bu bilimsel gerçeğin yansımalarını dünya klasiklerinden aşk motifini inceleyen "Leyla ile Mecnun" ile "Genç Werther'in Acıları"nda görebilmekteyiz. Bu yüzden Mecnun'un aşkından deliye dönmesini, kendisini çöllere ve yalnızlığa hapsetmesine şaşırılmaması gerekir. Aynı şekilde sevdiği kız olan Lotte'ye kavuşamayan Werther'in intihar ederek hayatına son vermesi aşkın çılgınlıklara gebe olduğunu ortaya koymaktadır.

Dünya edebiyatında söz konusu olan aşkların neredeyse tamamında uğruna acılar çekilen, fedakârlıklar yapılan, intihar edilen varlık hiç şüphesiz kadın olmuştur. Bülbül'e (2010) göre kadın; adına türküler yakılan, şiirler yazılan, uğruna savaşılan, direnilen kutsal bir varlıktır. Kadın için ölünür, engeller, dağlar aşılır. Kadın için zindanlar yurt edinilir, işkenceler çekilir, yokluklar göze alınır. Kadın sevdadır, umuttur, kutsallıktır, varoluşun kozmik kaynağıdır. Diğer yandan aşağılanan yine kadındır. Horlanan, yok sayılan, aldatılan, yalnızlığa terk edilen yine odur.

Bu terk edilmişlik tarihsel serüvende çok eskilere dayanmaktadır. İlk Çağ'da kadın yarım kalan erkektir. Antik Yunan medeniyetinde kadın uğursuz, belalı, fitneci, cinsel bir meta, şeytani bir varlıktır. Roma kültüründe köledir. Ortaçağ Avrupa'sında bilgili, edebiyatçı kadınlar cadı diye yakılandır. Burjuvazide ise kadın tamamen cinsel bir nesnedir. Eski Hint'te kadın, felaket, tayfun, ölüm, cehennem, zehir, ejderha, ateştir. Uzak Doğu ve eski Çin'de kadın insan değildir, onlara isim yerine numara verilir. Arap yarımadasında ise kız çocukları diri diri toprağa gömülen varlıktır. Görüldüğü üzere kadının tarihsel panoraması Doğu ve Batı medeniyetlerinde pek de farklılığa sahne olmamıştır. Kadının insanlık tarihi boyunca karşılaştığı bu dışlanmışlık, horlanmışlık, yığınlık, çaresizlik psikoloji, sosyoloji, felsefe ve edebiyat gibi alanlarda sık sık gündeme gelmiş, birçok edebî eserde eleştiri konusu olmuştur.

4. SONUÇ

Toplumsal ve duygusal yaşamın vazgeçilmezi olan kadının ve aşkın izlerinin sürüldüğü bu karşılaştırmalı çalışmada farklı kültürlerin sosyokültürel, toplumsal yapıları ile değer yargıları incelenmiş ve bu incelemenin iskeletini oluşturan "Leyla ile Mecnun" ve "Genç Werther'in Acıları" adlı eserlerin toplumsal normları başarılı bir şekilde yansıttığı tespit edilmiştir. Karşılaştırmalı yöntem

sayesinde doğu ve batı kùltürlerine ait bu eserlerin pek çok ortak noktasının, benzerliğinin olduğu ortaya çıkarılmıştır. Var olan az sayıdaki farklılık ise eserlerin ait oldukları kùltürün ve toplumun değerlerinden kaynaklanmaktadır. Her iki eserin de duygulu, aşk dolu ve coşkulu bir anlatıma sahip olması edebiyat dũnyasında büyük yankı uyandırmıştır. Bu da aşkın evrensel, kadının ise kutsal olduğunu ortaya koymuştur.

Günümüze kadar varoluş mücadelesinde büyük kazanımlar elde eden dünya kadını bu başarıya çiçekli yollardan gelmemiştir. Tarihin belli dönemlerinde insan olup olmadığı bile sorgulanan, cinsel bir meta olarak görülen kadın kendini gerçekleştirme yolunda önemli mesafeler katetmiştir. Bu pozitif gelişim sürecinin yansımalarını da farklı kùltürlerde, zamanlarda ve coğrafyalarda yaşanmış aşk hikâyelerinde ve bu aşkları işleyen romanlarda görmekteyiz. İki farklı kùltürü tanıma ve karşılaştırma olanağı sağlayan bu çalışma sayesinde kùltürel farklılıklar Goethe'nin amaçladığı gibi birer zenginlik hâline gelmiştir.

KAYNAKÇA

AYTAÇ, G. (2003), *Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi*, İstanbul: Say Yayınevi.

BÜLBÜL, M. (2008), *İnci Aral ve Barbara Frischmuth'un Romanlarında Kadın Coğrafyası*, Konya: Çizgi Yayınevi.

GOETHE, J. W. (2007), *Genç Werther'in Acıları*, (Çev. Celal Öner), İstanbul: Oda Yayınevi.

KARADAN, L. (2004), *Aşkmetre*, İstanbul: Akis Kitap Yayınevi.

NİZAMİ, G. (2008), *Leyla ile Mecnun*, İstanbul: Akvaryum Yayınevi.

ÖZTÜRK, K. (1998), Edebiyatlar Arası Etkileşim, *Karşılaştırmalı Edebiyat Çalışmaları*, Konya: Çizgi Yayınevi.

TARHAN, N. (2005), *Kadın Psikolojisi*, İstanbul: Nesil Yayınevi.

TEPEBAŐILI, F. (1998), *Genç Werther'in Acıları ve Dokuzuncu Hariciye Bir Karşılaştırma Denemesi*, 12(98), 533-544.